

„kitépett nyelvem üzenetre vár”

Ozsvald Árpád Oszlopfő című kötetéről

Nehéz fába vágja a fejszét, aki Ozsvald Árpád kötetéről nagyvonalakban szeretne mondani valamit, tartózkodva a disszertáció hosszúságú elemzésektől. Megannyi kép, metafora, utalás, parafrázis nyüzsög, azért kiáltanak, hogy az olvasó kezdjen velük valamit, értékelje őket, reflektáljon rájuk. Kérdés persze, mennyire adekvát ez a barokkos képhalmozás, nem nyomja-e agyon a mondanivalót a képözön? Továbbá mit lehet egy ennyire sűrű anyagról írni ennyi év távlatából? Nem vesztett aktualitásából, de ezt a kötetet inkább hasonlíthatjuk palackpostához, amely a konkrét írott üzeneten kívül hordozza még a papír illatát, a napsütést, a vízben hánykolódás nehézségeit.

A kötet öt ciklusa nagy utat jár be motívumrendszeri és életszemléleti szempontból is. Beszédes címek: *A legkisebb legény*, *Az árvaság kora*, *Szélkiáltó*, *A nagy sási kígyó*, *Hettita ballada*. Ebben az esszében megkísérlem bemutatni Ozsvald Árpád verseinek fő motívumait, nem titkolva azon szándékomat, hogy ezt a kötetet később az olvasó kezébe is vegye, hogy még jobban belemélyedjen. Több szereppel találkozhatunk ebben a kötetben, a ciklusokat értelmezhetjük egyfajta felnővéstörténetként is, mindjárt az elején itt van a legkisebb legény figurája. Ebben a ciklusban kifejezetten sok a gyerekkori, népmesei elem, összefonódik ez a kettő, ahogyan a gyerek magára vállalja a legkisebb legény vagy királyfi szerepét, úgy fogja saját magát újra így identifikálni, mikor visszaemlékezik erre a gyerekkorra. A legkisebb fiú szerepe egyébként nem feltétlenül mindig nemes és megtisztelő, gyakran terhes, a *Tűzőrző* című versben a megszólalónak elege van abból, hogy mindig ő szenved a többiek helyett, és ezt a tűzőrző szerepet eldobja magától inkább, nem tudni, hogy a saját boldogságáért, vagy hirtelen felindulásból. Tematikájában nagyon változatos témája lehet egy esti fejés, vagy az olvasó anya képe, de megjelennek a gyerekkorban megismert Luca-napi hagyományok, vagy a szegénység. Utóbbi, mint létérzet, mint büszke szegénység jelenik meg, amely tárgyait tekintve szegény, de lelkivilágát és kultúráját tekintve nagyon gazdag. Ozsvaldnak minden apró momentummal kapcsolatban támad asszociációja, minden apró, hétköznapi tettnek, eszköznek, állatnak óriási, a mindenségre, kozmoszra vonatkoztatott jelentősége lesz. Ritka napjaink költői között az ekkora formai és tartalmi változatosság, a szabadverstől a képversen keresztül a kötött

vagy éppen paraszti rigmusokat megidéző formákig minden előfordul ebben a kötetben, s gyakran kerülnek ezek a formák játékba egy-egy költőelőddel, kortárssal (Ady Endre, Petőfi Sándor, Tóth Árpád stb.). A ciklus végére a legkisebb legény már nem is olyan kicsi, albérltetben él egy városban, itt még jobban kiütözik a falusi csend és a nagyváros diszszonanciája. Mint Tamási Áron Ábelje, a vándor nem csak más tájakon, de más kultúrákban barangol, hogy ráébredjen, milyen hatalmas az övé. Ezek a vándorok „Mennének újra, hiába/nem férnek bele a világba” (*Szekerek balladája*). Érthető ez a kívülálló státusz, hiszen világérzékelésüket végigkísérik mesebeli figurák, mint óriások, boszorkányok, tündérek, ezért aztán az illúzióvesztett, „varázstalanított” környezet nem is nagyon tudja, hogyan viszonyuljon hozzájuk.

A kötet ciklusai folyamatosan tágitják a témakeretet, a népmesék és a magyar falusi világ motívumai mellett megjelenik a görög, római mitológia, a keresztény hitrendszer. A második ciklus nyitóverse már vált a népdal formáról, egy képversről van szó, a témájában klasszikusabb *Gótika* című vers próbál nyelvi és képi is egy templomot leképezni. A templomkép programként is értelmezhető a ciklusra nézve. Az univerzum tágul, ezt tudjuk. De mennyivel érdekesebb egy költő témáinak táguló univerzumát figyelni, ahogy egyre nagyobb témák után kap, egyre többet akar. Néha ez a többet akar, mint amennyit el is ér, vannak ugyanis olyan témák, amelyek önmagukba kevesek egy vershez, még akkor is, ha a szerző szándéka, hogy verstémává avanszáljon egy autóbalesetet például, s még mellécsapná az univerzumot. Olyan, mintha felkiáltana, nézzétek, és óriás nagyítókkal mutatna meg bármit, de erre az olvasó gyakran csak annyit mond: igen, valóban, a világ csodaszép, de mi következik most? Vannak viszont olyan versek, amelyek nem akarják a (szándékosan nem nagybetűvel írott) mindent megírni, hanem csak addig mennek el, ameddig érdemes, ilyen például a *Bűvölet* című vers: „A bűvésznak nincs csak egy fehér galambja, / s minden este kettéfűrészezi asszonyát, / hogy az ámuló tömeg megborzongjon, / égő szemekkel lesse a csodát, / tapsoljon a gyöngyház trikós hölgynek, / ki mosolyogva illeg a porondon, / és lila kesztyűben csókot osztogat. / Fényszórók kutyahúsege követi / a bűvész minden mozdulatát, / s ő hosszú ujjaival szellemként tünteti el / a színes kendők látható bogát. / Fehér galambja árván kering, / szárnya a kupola kék falába ütközik, / majd lehull a boldogok asztalára, / akik a csodával együtt megeszik.”

Persze itt sem csupán a bűvésztől akar írni, nem is a fehér galambról, ezek is számtalan értelmezéssel terhelt motívumok, de a többi vershez képest talán kevesebbet merít. A második ciklusban tűnik elő igazán, miért is volt szükség a visszamerengésre korábban. A versek alanya retteg attól, hogy a gépek olyannyira áthuzalozzák napjainkat, hogy az alapvető emberi érzelmeket is a gép manipulálja majd, kiszámítható lesz a szerelem és a kín képlete, s ez a gép mindenre jobban emlékszik majd, mint a százéves elefánt. Ezért inkább visszaréved egy ártatlan(nak hitt) korba, ahová még nem tört be a technika. Talán emiatt is óriási

kár, hogy nem tudjuk Ozsvald Árpádot visszaidézni, és megkérdezni, mit szól a mai kor adottságaihoz.

Nyilván azért révedünk vissza a gyerekkorunkba, s gondoljuk a természetet ártatlannak, mert akkor magunk is szeplőtelenebbek voltunk. De a felnőtt rácsodálkozása a saját korára már művi, hiányzik belőle az empátia, marad a keserű bezzeg. Tulajdonképpen természetes folyamatról van szó, de olvasóként elégedettek lehetünk ezzel? A költő azon ámul, hogy hamarosan a Marsig juthatunk, de ezt a vívmányt nem csodálja, hanem azzal sommázza például, hogy „eszembejut nagyapám, aki csak Lévát látta Márton-napi vásárok révén” (*Földközelenben*). Megfeddi a cinikusokat, de maga is cinikus. Megszólítottja gyorsan változik, hol egy fikatív te, egy vándor, legkisebb legény, vagy pedig önmagát is keresi ezekben a versekben, persze, ha versként definiáljuk a szövegeket. Éppenséggel mondhatnánk őket esszéknek, tanmeséknek, paraboláknak, mivel elsődleges céljuk valamiféle régen ismert és gyakorlott erkölcs felvillantása.

A huszadik század költőinek sok mindennel kellett megküzdeniük. Azt a korszakot számtalan szörnyűség megélése mellett is átszötte az igazságkeresés, a különböző narratívák mögötti üzenet fellelése. Ez gyerekkorban még csak játék, a titkos jeleket megtalálhatja az, aki kicsit szemfülesebb. De felnőttként óriási kockázatot jelenthet minden félreérthető gesztus, nem helyénvaló szó. Ezt a folyamatos feszültséget, az igazságok egymásnak feszülését ragadja meg leginkább a *Gólem* című vers. A Gólemet mindenki másképpen látja, valaki megváltót, más a sátánt ragadja meg ugyanazon tettek alapján. Mi ez, ha nem posztmodern értékválság? Mégis hajlamosak vagyunk kihagyni a kortárs problémákra reflektáló költők közül Ozsvald Árpádot.

A kötet címadó verse az *Oszlopfő*, egy szobrot idéz, amely roncsolódott, nem képes már szólni. Feszültségben van ez a címadás a kötet tartalmával. Hiszen eddig azt láttuk, hogy mindenről képes a költő mondani valamit, gondolatai hullócsillagként száguldanak. A néma szobor megidézésével gondolhatunk arra, hogy ezzel a sok szóval sem tudja elmondani, ami belülről feszíti, mert nincs hozzá bátorsága vagy éppen nincsenek rá megfelelő, pont odaillő szavai. Ebben a kötetben legutolsó, de korban nem későbbi versciklusban a válasz nélküli üzenet jelenik meg több versben. A hettiták elfelejtik a nyelvüket, és ez még nagyobb csapás, mintha a földjüket vesztették volna el. Persze jogos a kérdés, hogy mégis hogyan lehet elfelejteni egy anyanyelvet, nem alakul-e a nyelv, van-e egységes ősananyelv (ősanya-nyelv sic!), de természetesen nem tisztem nyelvészeti vizekre evezni ebben az esszében. Idealista költőnek tetszik ez alapján Ozsvald. Olyan értelemben idealista, hogy feltételez egy másik, régi kort, amelyben minden ártatlan, minden gondtalan, az emberi kapcsolatok és a megértés zavara nem vittek még senkit tévútra: „Mi nem verhetjük bilincsbe a halált, / mint Sziszüphosz tette hajdan. / Elmúlt örökre a mesék világa /, a csodás kövek bűvös babonája, /

az ember nem lehet halhatatlan, / elvegyül a változó anyagban.” (*Mi nem verhetjük bilincsbe a halált*).

Az utolsó ciklusokban több látomásszerű, érzékekkel játszó gondolatkísérlet jelenik meg. Mi lenne, ha eltűnnének a szigetek, mi lenne, ha elvesztenénk a látásunkat, és mint a csiga szarva (milyen csodálatos kép!), úgy tapogatnánk ki ebben az örök sötétségben a tárgyakat. Tényleg nem lehet egybeolvasni ezeket a verseket, nem fognak kiadni egységes üzenetet, mindegyik verset apró falatokban kell harapni, alaposan megrágni, megkínálni vele mást is alkalomadtán, aztán elcsoomagolni a maradékot későbbi, nehezebb időkre. Sok, mindenféle értelemben, sok ez a kötet, emiatt is érdemes negyven év távlatából is elővenni néha – jobb tárolóhely híján – a tarisznyából. Olyan költőről van szó, akinél megfér egymás mellett Van Gogh és Hamupipőke, aztán hol egy népies vers, hol egy mondóka, utána Ariadnéhez szóló, mint egy rendetlen könyvespolc, ahol kényünk-kedvünk szerint leemelünk egy kötetet. De hol a polc gazdája?

Végtelenül hátborzongató egy kilencven éve született szerző halálfélelmet tematizáló verseit olvasni. Nem mondom újat, ha azt állítom, az irodalom leghátborzongatóbb képessége, hogy olyan közel hozza hozzánk a holtakat is, mintha egy szobában ülnének velünk. Ez a kötet is egy folyamatosan beszélő, tanítani, tudni akaró embert hoz elénk. Persze kérdés, mikor kell abbahagyni, ha egy versben megjelennek az arab mesék, Arkhimédész és a boszorkányok (*Arkhimédész*), jogosan mondhatjuk, hogy nagy lexikális tudásról van szó, de nem megfelelő arányérzékről. Az olvasó fejében nehéz összeegyeztetni ezeket a szerzői szerepeket: parasztyerek, legkisebb legény, de egy kiművelt fő, aki tudását folyamatosan, kérés nélkül szórja bárki elé. Gyöngyöket a disznók elé, mondhatnánk, itt van minden kincs, és mi ezt is keveselljük. Nem keveslésről van itt szó igazság szerint, hanem arról, hogy ennyi információ, mármint minőségi információ túl sok egy versben. Kevesebbet szoktunk meg a kortárs lírában. De ez legyen már a mi bajunk. Ozsvald Árpád elmesélte, amit el akart mesélni.

A kötet záróverse Don Quijote alakját idézi meg. Beszédes témaválasztás, egy kiterjesztett „mi” hiábavalóságát idézi meg, zárógondolatul hagyva, hogy értelmetlenül kergettünk egy kósza délibábot. Pessimista zárlat, az ideák, tündérek világán keresztül jutunk el a szomorú elégedetlenségig. Azonban a szerzővel ellentétben én mégsem gondolnám, hogy ez az utazás hiábavaló volt. Hiszen enélkül az áradó, sokat remélő szerző nélkül kevesebb lenne a felvidéki irodalom. S annál pedig, hogy most is beszéljenek róla, aligha kívánhat többet költő. Érdemes beszélni róla, bízom benne, hogy ezzel az esszével sikerült közelebb hoznom ezeket a szövegeket, rávilágítani értékeikre és aktualitásukra. Bedobtuk a palackpostát, az üzenet elindult, már csak ki kell halászni a folyton fecsegő tenger habjai közül!

(*Ozsvald Árpád: Oszlopfő. Madách Könyv- és Lapkiadó, Pozsony, 1981*)